

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА» ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ

©2024 ХАУСТОВА В. Є., ТРУШКІНА Н. В.

УДК 323.1:327.5:327.7:327.8:338.2:351:355.4

JEL Classification: F52

Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В.

Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» та її складових

В останні десятиріччя поняття безпеки займає особливе місце у всіх процесах життєдіяльності та різних сферах економіки країн світу. І вкрай гострим це питання стало у сучасних умовах розвитку України. У зв'язку з цим проблема забезпечення національної безпеки, розроблення системної державної політики захисту національних інтересів, національних стратегій і належних механізмів їх реалізації є надзвичайно актуальною. При цьому слід зазначити, що важливу роль у формуванні ефективної системи забезпечення національної безпеки відіграють своєчасне розроблення та введення в дію принципово нових концептуальних і нормативно-правових документів. Концепція державної політики забезпечення національної безпеки в Україні має бути комплексною, враховувати вплив і можливі негативні наслідки від екзогенних загроз і небезпек, містити стратегічні заходи з їх стримування або усунення, управління ризиками та захисту критично важливих об'єктів інфраструктури. Впровадження цього концептуального документа дозволить створити умови і здатність гнучко реагувати на реальні та потенційні загрози національній безпеці держави та адаптуватися до змін у міжнародному безпековому середовищі. З огляду на це, мета цього дослідження полягає в узагальненні та систематизації теоретичних підходів до визначення поняття «національна безпека»; уточненні суті, змісту та структури національної безпеки з урахуванням особливостей воєнного стану України та умов повоєнного періоду. У результаті дослідження встановлено, що поняття «національна безпека» ототожнюється з такими дефініціями, як державна безпека, воєнна безпека, національна оборона країни, обороноздатність держави, національні інтереси, національні цінності, безпека держави, безпека суспільства. З використанням контент-аналізу та системного підходу наявні трактування терміна «національна безпека» умовно систематизовано за такими класифікаційними характеристиками, як: здатність зберігання територіальної цілісності; захист державного суверенітету; безпека держави; безпека суспільства; безпека громадян; захищеність національних інтересів і цінностей; пріоритет розвитку країни; інтеграція зовнішньої та воєнної політики; ключовий елемент функціонування держави; ієрархічна структура; система взаємопов'язаних елементів; стан захищеності країни; категорія; розвиток; кількісний і якісний показник; процес; діяльність країни. У статті надано авторський підхід до визначення категорії «національна безпека» як рівень захищеності національних інтересів і цінностей держави від реальних або потенційних загроз, які можуть виникнути через збройні конфлікти, воєнні дії, кібератаки, природні катаклізми, екологічні та техногенні катастрофи, демографічну кризу. У результаті дослідження запропоновано національну безпеку розглядати з позицій захисту критичної інфраструктури, а саме як: 1) здатність і можливість країни забезпечити безпеку, захист і стабільний розвиток критичної інфраструктури; 2) стан країни, який сприятиме створенню належних умов задля стабільного та безперебійного функціонування критично важливих об'єктів інфраструктури; 3) високий ступінь захищеності, за якого можливими є безпека, захист, стійкість об'єктів критичної інфраструктури до реальних і потенційних загроз, небезпек і ризиків, їх гнучка адаптація та пристосування до кризових ситуацій. У статті побудовано структурну схему основних складових національної безпеки, до яких віднесено державну, правову, воєнну, зовнішньополітичну, внутрішньополітичну, економічну, фінансову, енергетичну, продовольчу, громадську, соціальну, демографічну, кадрову, інформаційну, кібернетичну, екологічну, техногенну, безпеку державного кордону, безпеку суспільства. Розглянуто розвиток наукових досліджень у сфері забезпечення національної безпеки країни шляхом аналізу публікаційної активності із застосуванням бібліометричного аналізу та програмного забезпечення VOSviewer, на основі чого визначено особливості та детермінанти розвитку наукових досліджень з обраної тематики, а також нові перспективні напрями, зокрема, щодо розроблення стратегії забезпечення національної безпеки з урахуванням впливу різноманітних загроз.

Ключові слова: безпека, загроза, небезпека, ризик, безпекове середовище, національна безпека, складові національної безпеки, види національної безпеки, система забезпечення національної безпеки, національні інтереси, національні цінності, державна політика, стратегія, механізм, управління ризиками, понятійно-категоріальний апарат, теоретичні підходи.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-4-134-153>

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 77.

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/629132>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216123094>

Трушкіна Наталія Валеріївна – кандидат економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник сектора промислової політики та інноваційного розвитку відділу промислової політики та енергетичної безпеки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: trushkina@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-7738>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/894686>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210808778>

Khaustova V. Ye., Trushkina N. V. The Theoretical Approaches to Defining the Essence of the Concept of «National Security» and Its Components

In recent decades, the concept of security has occupied a special place concerning life processes and various spheres of the economy of the countries of the world. This issue has become extremely acute in the current conditions of Ukraine's development. In this regard, the problematic issue of ensuring national security, the development of a systemic State policy for the protection of national interests, national strategies and appropriate mechanisms for their implementation is extremely relevant. Along with this, it should be noted that an important role in the formation of an efficient system for ensuring national security is played by the timely development and enactment of fundamentally new conceptual and regulatory documents. The conception of the State policy for ensuring national security in Ukraine should be comprehensive, take into account both the impact and possible negative consequences of exogenous threats and hazards, contain strategic measures to determent or eliminate them, handle risks and protect critical infrastructure facilities. The implementation of this conceptual document will create conditions and the aptitude to flexibly respond to real and potential threats to the national security of the State, adapt to changes in the international security environment. With this in mind, the aim of the present study is to generalize and systematize the theoretical approaches to the definition of the concept of «national security»; clarification of the essence, content and structure of national security, taking into account the peculiarities of martial law in Ukraine and the conditions of the post-war period. As a result of the study, it is found that the concept of «national security» is identified with such definitions as State security, military security, national defense of the country, defense capability of the State, national interests, national values, State security, security of society. Using content analysis and system approach, the existing interpretations of the term «national security» are conditionally systematized according to such classification characteristics as: the ability to preserve territorial integrity; protection of State sovereignty; State security; security of society; security of citizens; protection of national interests and values; priority of the country's development; integration of foreign and military policy; key element of the functioning of the State; hierarchical structure; system of interrelated elements; state of security of the country; category; development; quantitative and qualitative indicator; process; activities of the country. The article provides the authors' approach to defining the category of «national security» as the level of protection of national interests and values of the State from real or potential threats that may arise due to armed conflicts, hostilities, cyberattacks, natural disasters, environmental and man-made disasters, demographic crisis. As a result of the study, it is proposed to consider national security from the standpoint of critical infrastructure protection, i. e.: 1) the ability and capability of a country to ensure the security, protection and stable development of the country's critical infrastructure; 2) the state of the country, which will contribute to the creation of appropriate conditions for the stable and uninterrupted functioning of critical infrastructure facilities; 3) a high degree of security, at which safety, protection, resilience of critical infrastructure facilities to real and potential threats, hazards and risks, their flexible adaptation and adaptation to crisis situations are possible. The article builds a structural scheme of the main components of national security, which include State, legal, military, foreign policy, domestic politics, economic, financial, energy, food, public, social, demographic, personnel, information, cybernetic, environmental, technogenic security, security of the State border, security of society. The development of scientific research in the field of ensuring the national security of the country by analyzing publication activities using bibliometric analysis and VOSviewer software is considered, on the basis of which the features and determinants of the development of scientific research on the chosen topic are identified, and also new promising directions, in particular, regarding the development of a strategy for ensuring national security, taking into account the impact of various threats.

Keywords: security, threat, danger, risk, security environment, national security, components of national security, types of national security, national security system, national interests, national values, State policy, strategy, mechanism, risk management, conceptual and categorical apparatus, theoretical approaches.

Fig.: 3. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 77.

Khaustova Viktoriia Ye. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of the Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/629132>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216123094>

Trushkina Nataliia V. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Researcher, Senior of the Research Fellow, Sector of Industrial Policy and Innovative Development of the Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: trushkina@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-7738>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/894686>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210808778>

Вступ. На цей час у нових геостратегічних реаліях гостро постає різнопланові питання національної безпеки. Це викликано зміною глобального безпекового середовища, яке сьогодні містить у собі велику кількість загроз, небезпек і ризиків різного характеру. Тому проблема забезпечення національної безпеки є центральною у пріоритетах розвитку країн світу. Україна не є винятком. І особливо ці

питання актуалізувалися через повномасштабне вторгнення РФ на територію України. У результаті цього суттєво розширився спектр загроз національній безпеці, а також посилилися вже наявні проблеми, що створюють небезпеку та потребують негайного й адекватного на них реагування, зокрема у сфері безпеки державного кордону, захисту суверенітету і територіальної цілісності країни.

Настрої та погляди українців на проблематику забезпечення країни від основних загроз відображує ціла низка соціологічних та експертних опитувань і досліджень.

Так, результати соціологічного опитування, яке проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 р. [1], показали, що 56 % респондентів обирають безпеку. При цьому вступ України до НАТО більшість громадян України (49 % серед 2018 респондентів) вважають пріоритетним напрямом гарантування національної безпеки після російської агресії. Про це свідчать дані опитування, проведеного з 13 по 21 грудня 2022 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та соціологічною службою Центру Разумкова у співпраці з «Європейською правдою» [2]. Так, 48,9 % опитаних заявили, що саме членство в Альянсі у майбутньому гарантує безпеку Україні. Близько 10 % вважають найкращим варіантом угоду про стратегічну оборонну співпрацю з кількома союзниками (наприклад, Польща, країни Балтії) без США. А 8,5 % респондентів підтримують позаблоковий або нейтральний статус з міжнародними безпековими гарантіями для України. 6,7 % опитаних виступають за угоду про стратегічну оборонну співпрацю із США.

24–31 серпня 2022 р. соціологічна служба Центру Разумкова у рамках проекту «Роль і місце України у перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки», що виконується за підтримки Фонду Ганса Зайделя [3], провела експертне опитування. В опитуванні взяли участь 44 провідних українських і 10 закордонних експертів. До головних сценаріїв формування майбутньої системи міжнародної безпеки віднесено: 1) зміцнення субрегіональних (секторальних) союзів, альянсів і переформування наявних інститутів на основі домовленостей між новими утвореннями (Європа – 76,5 % опитаних; Євроатлантика – 66,7 %); 2) збереження наявних безпекових інститутів із суттєвим їх реформуванням і підвищенням ролі субрегіональних утворень (Європа – 74,5 %; Євроатлантика – 84,3 %); 3) розпад наявних і формування нових пан- і субрегіональних альянсів, ситуативних коаліцій (Європа – 27,5 %; Євроатлантика – 19,6 % респондентів).

Під час дослідження, проведеного науковцями Інституту соціології НАН України у період з 9 по 18 вересня 2022 . [4], було встановлено, що найважливішими цінностями українців є власна безпека та безпека близьких людей (98,5 % респондентів); державна незалежність України (97,1 %); демократичний розвиток країни (94 %).

На замовлення Міжнародного республіканського інституту США (IRI) соціологічною групою «Рейтинг» з 1 по 5 лютого 2023 р. [5] було проведено опитування шляхом телефонних інтерв'ю 2000 українців на всій території України (крім окупованих територій Криму та Донбасу). Під час опитування виявлено, що за вступ України до НАТО висловлювалося 82 % респондентів (у квітні 2022 р. – 59 %), а за членство в ЄС – 85%.

Також з 26 лютого по 15 березня 2023 р. було здійснено експертне опитування (40 експертів – це працівники дослідницьких наукових установ та організацій, викладачі закладів вищої освіти, фахівці з питань міжнародних відносин Міністерства закордонних справ України, Офісу Президента, обласних військових державних адміні-

страцій), що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова у рамках проекту Програми MATRA [6], яка фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні. Під час опитування виявлено, що 90 % експертів позитивно оцінюють зовнішню політику України в умовах війни. Оцінюючи ефективність зовнішньої політики держави за різними напрямками, найвищі оцінки експерти надали політиці стосовно зміцнення відносин з країнами світу і міжнародними організаціями (95 % вважають її ефективною); покращення міжнародного іміджу України, її авторитету у світі (92,5 %); просування українських ініціатив на міжнародних майданчиках (90 %); інтеграції до Європейського Союзу (87,5 %). Крім цього, 77,5 % експертів підкреслюють ефективність політики стосовно інтеграції України до НАТО, 72,5 % – стосовно захисту прав українців за кордоном [6].

За даними опитування Київського міжнародного інституту соціології [7], станом на січень 2023 р. 92 % українців хочуть, щоб Україна стала членом ЄС. А 86 % опитаних підтримують вступ України до НАТО. За регіональним розподілом найбільший показник щодо вступу до НАТО у мешканців західних областей України (92 %) і найменший у жителів східних областей (80 %). Якщо порівняти відповіді, які отримано до 24 лютого 2022 р., щодо євроатлантичних настроїв, які передбачають військове співробітництво України з НАТО, то ситуація виходить така: про необхідність такого співробітництва з НАТО заявляло лише 49 % опитаних [8].

Безпрецедентні загрози, що постали перед Україною та світом через військову агресію РФ, змінили і бачення населення інших країн на проблему національної безпеки.

Так, згідно з дослідженнями Чиказької ради з глобальних питань (CCGA) [9], визначено, що війна в Україні змінила погляд американців на сучасний світ, змістивши фокус їхньої уваги на європейську безпеку та бачення пріоритетів у зовнішній політиці США. На найвищому рівні нині є підтримка американцями НАТО та американських військових баз в Європі. 50 % респондентів вважають, що Європа є найважливішим регіоном світу для безпеки Сполучених Штатів. Більшість опитаних підтримують вступ нових членів НАТО Швеції (76 %), Фінляндії (76 %), а також підтримали б вступ України (73 %) та Грузії (67 %).

У результаті опитування, проведеного у 2023 р. Американським Інститутом громадської думки Геллап [10], виявлено, що більшість мешканців США бачать російсько-українську війну та російську військову силу як критичні загрози. Відповідаючи на запитання, яку загрозу становить війна в Україні для життєво важливих інтересів США, 56 % американців описують це як «критичну загрозу», 36 % кажуть, що це «важливо, але не критично», а 8 % не вірять, що це становить важливу загрозу. При цьому варто зазначити, що сприйняття війни як критичної загрози інтересам США дещо зросло порівняно з 2022 р. (52 %), та значно вище, ніж у 2015 р. (44 %).

Все вищевказане підкреслює та підтверджує важливість і необхідність поглиблення досліджень у сфері національної безпеки, розвинення теоретико-методичного забезпечення її аналізу та оцінки, зокрема національної безпеки України у воєнний і повоєнний періоди у системі загальної міжнародної безпеки.

Дослідженню еволюційного розвитку безпекових орієнтирів, проблем формування безпекового середовища в умовах системних трансформацій, пов'язаних зі змінами парадигм суспільного розвитку, присвячено багато наукових публікацій зарубіжних учених: S. Bersick et al., Z. Brzeziński, B. Buzan, Ch.-Ph. David, K. Deutsch, D. Dewitt, M. Grącik, R. Jones, L. S. Kaplan, N. Myers, D. K. Nanto, J. Owen, B. Russett, J. D. Singer, W. Stokhof, P. van der Velde, T. Wilborn, O. Woever, K. Żurkowski та інші. Окремі аспекти формування національних інтересів і цінностей як ключових елементів національної безпеки країн світу входять до кола наукових інтересів таких видатних дослідників, як R. Aron, H. Kissinger, W. Lippman, H. Morgenthau, J. Rosenau, K. Waltz.

Як свідчить аналіз, проблематика забезпечення національної безпеки в умовах нестабільного безпекового простору є надзвичайно актуальним питанням, шляхи вирішення якого знайшли своє відображення й у працях українських науковців (Л. Акімова [11]; В. Антонов [12]; Ю. Бисага та ін. [13]; О. Власюк [14]; О. Гончаренко та ін. [15]; В. Горбулін, А. Качинський [16]; О. Дзьобань, О. Соєнін [17]; А. Єзеров [18]; Л. Казакова [19]; Т. Крук [20]; М. Левицька [21]; Б. Мельниченко, Н. Фігель [22]; А. Моєйко [23]; О. Мотайло [24]; Д. Павленко та ін. [25]; О. Пархоменко-Куцевіла [26]; Т. Подковенко [27]; О. Резнікова [28]; О. Рудакевич [29]; А. Рябовол [30]; Г. Ситник [31]; В. Співак [32]; В. Ткаченко та ін. [33]; Т. Ткачук [34]; Д. Чижов [35]; Р. Штеба [36] та інші).

Як показав бібліометричний аналіз публікаційної активності у сфері національної безпеки, різноманітні аспекти її забезпечення входять до кола наукових інтересів багатьох провідних учених з різних країн. За наявності поняття «національна безпека» у назвах статей, рефератах до них і ключових словах, у міжнародній наукометричній базі Scopus на жовтень 2024 р. було знайдено 77047 документів за період 1893–2024 рр.

Для аналізу трендів публікаційної активності науковців у сфері національної безпеки країни було обмежено межі пошуку та уточнено ключові слова, а саме – для пошуку використано словосполучення «національна безпека» і «держава» або «країна». За результати запиту було знайдено 35862 документи за 1924–2024 рр.

Як показав аналіз публікаційного кола, особливої актуальності питання забезпечення національної безпеки країни набули у період з 1973 року. Так, за 1973–2000 рр. кількість наукових праць зросла з 28 до 215, або у 7,7 разу. За цей період середній темп щорічного зростання становив 7,8 %. А за 2000–2023 рр. кількість робіт збільшилася у 12,7 разу, або з 215 до 2730. Середній темп зростання складав щороку 11,7 %. Здебільшого у публікаціях з цієї проблематики зустрічаються такі ключові слова: людина, національна безпека, продовольча безпека, соціальна безпека, енергетична безпека, мережева безпека, кліматичні зміни, урядування, тероризм, сталий розвиток, прийняття рішень, оцінювання ризиків, міжнародна кооперація і співпраця, міжнародні відносини тощо.

До основних видань, у яких публікуються праці з тематики забезпечення національної безпеки країни, відносяться: Sustainability Switzerland (183 документи);

Proceedings Of SPIE The International Society For Optical Engineering (158); Jane S Defence Weekly (154); Proceedings Of The International Astronautical Congress Iac (127); Energy Policy (112 документів).

Ключовими організаціями, що займаються розробленням цієї проблематики, є: Chinese Academy of Sciences (319 документів); University of Oxford (218); King's College London (185); The Australian National University (160); Harvard University (158); University of Chinese Academy of Sciences (150); University of California, Berkeley (143); London School of Economics and Political Science (139); Centers for Disease Control and Prevention (135); Columbia University (132 документи). Здебільшого роботи за досліджуваною тематикою публікують науковці із США (10487 документів), Великої Британії (3264), Китаю (2452), Індії (1360), Австралії (1335), Німеччини (1174), Канади (1113), України (869), Італії (862), Нідерландів (760), Франції (745), Іспанії (510), Японії (495), Південної Кореї (437), Польщі (430 документів) та інших країн світу.

За типами документів публікації розподілилися таким чином: 1-ше місце посідають наукові статті (59,8 % загальної кількості публікацій за цією темою дослідження); 2-ге – розділи книг або монографічних видань (14,9 %); 3-тє – матеріали конференцій (11,3 %); 4-тє – оглядові статті (6,8 %); 5-тє місце – книги (4,6 %). Переважна більшість наукових робіт з проблем забезпечення національної безпеки держави публікуються за такими галузями знань: соціальні науки (32,7 % загальної кількості праць з досліджуваної тематики); медицина (8,7 %); інженерія (8,6 %); охорона навколишнього природного середовища (7 %); комп'ютерні науки (5,9 %); економіка і фінанси (5,1 %); бізнес, менеджмент і бухгалтерський облік (4,1 %).

Головними спонсорами, які фінансують наукові публікації з національної безпеки країни, є: National Natural Science Foundation of China (503 документи); European Commission (373); National Science Foundation (286); National Institutes of Health (266); U.S. Department of Health and Human Services (181); U.S. Department of Energy (180); Ministry of Science and Technology of the People's Republic of China (148); Economic and Social Research Council (145); Horizon 2020 Framework Programme (141); National Key Research and Development Program of China (128 документів). Отже, аналіз публікаційної активності підтвердив, що починаючи з 1973 року спостерігається зростання наукового інтересу до дослідження розвитку системи забезпечення національної безпеки в умовах змін глобального безпекового простору.

Незважаючи на широке коло наукових досліджень з обраної теми, багатоаспектність і дискусійність окремих питань потребують проведення подальших розробок. І особливо вирішення цієї проблеми актуалізується через події політико-правового та воєнного характеру, які відбуваються останніми роками в Україні і спонукають до здійснення більш глибокого аналізу та зміни сприйняття безпекової парадигми, тобто трансформації системи понять і уявлень про національну безпеку, механізмів і стратегій її забезпечення в умовах повоєнної відбудови країни.

Таким чином, ця проблема зумовила мету даної статті, яка полягає в узагальненні й систематизації теоре-

тичних підходів до визначення поняття «національна безпека» через уточнення суті, змісту та структури національної безпеки з урахуванням особливостей військового стану України та умов повоєнного періоду.

Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові методи: діалектичний, історичний, формально-логічний, аксіоматичний, теорія логіки та гіпотетико-дедуктивний, аналізу й синтезу, індукції та дедукції, компонентного аналізу, порівняльного аналізу, контент-аналізу, експертного опитування, аналогії, класифікації, структурно-логічного узагальнення.

В основу дослідження покладено системний, структурно-функціональний, організаційно-структурний, лінгвістичний, синергетичний і логіко-семантичний підходи. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення і постулати інституційної теорії, зокрема парадигми еволюційного розвитку; теорій «суспільного договору» (Т. Гоббс (T. Hobbes), Дж. Локк (J. Locke), Ж.-Ж. Руссо (J.-J. Rousseau); нелінійних процесів і хаосу; систем, глобалізації, національних інтересів Г. Моргентау (H. Morgenthau); державного управління; парадигми політичного реалізму; мондалістської парадигми Ф. Фукуями (F. Fukuyama); концепцій етнокультурного поділу цивілізацій (або зіткнення цивілізацій) С. Гантінгтона (S. Huntington), міжнародної та національної безпеки, можливих конфліктів інтересів у сфері забезпечення національної стійкості за Дж. Андерісом (J. Anderis), П. Мартін-Бріном (P. Martin-Breen), Д. Чендлером (D. Chandler); моделі національної стійкості та розвитку безпекового середовища, а також катастрофічні прогнози К. Санторо (C. Santoro); геополітичні погляди Г. Маккіндера (H. Mackinder), Н. Спайкмена (N. Spykman), З. Бжезінського (Z. Brzezinski), А. Хаусхофера (A. Haushofer).

Викладення основних результатів дослідження.

Як показав всебічний аналіз доступних наукових джерел, на цей час не існує загальноживаного тлумачення категорії «безпека» та її похідного поняття «національна безпека». Це зумовлено передусім відсутністю загальноприйнятої теоретичної та методологічної бази, множинністю і розбіжністю вихідних позицій і підходів наукових шкіл. Сьогодні теорія національної безпеки оперує багатьма поняттями, зокрема «національна безпека», «національні інтереси», «національні цінності», «стратегія національної безпеки», «міжнародна безпека», «регіональна безпека», «загроза національній безпеці», «загроза національним інтересам», «система національної безпеки», «система забезпечення національної безпеки», «сектор безпеки», «обороздатність країни», «воєнна безпека», «державна безпека», «безпека держави» тощо. Водночас окремі поняття потребують більш детального розгляду.

Широкого використання поняття «безпека» одержало у США наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років, коли цим терміном стали визначати комплексну сферу військово-громадських досліджень стратегії, технологій, контролю над озброєнням в умовах «холодної війни». Це пов'язано з тим, що проблема військового протистояння, особливо у новому ядерному вимірі, перетворилася на домінуючу сферу міжнародних відносин [37].

Ще однією галуззю, яка охоплюється широким поняттям «безпека», була діяльність стосовно мобілізації

військових, економічних, матеріальних, людських та інших ресурсів держави в умовах військово-політичного протистояння в роки «холодної війни». Цю мету переслідувала радикальна реформа органів державної влади, яку провели США відповідно до Закону про національну безпеку 1947 р., згідно з яким створено Міністерство оборони, Центральне розвідувальне управління, Управління з мобілізації матеріальних та людських ресурсів, а також вищий військово-політичний орган – Рада національної безпеки [38]. Поняття «безпека», яке раніше було прийнято в структурах НАТО, перетворилося на предмет «високої політики», головний об'єкт досліджень міжнародних відносин в Європі та інших регіонах світу [37].

У Статуті ООН однією з головних цілей створення та діяльності даної організації визнано об'єднання зусиль міжнародного співтовариства для підтримки безпеки [39]. Країни-учасники Організації з безпеки і співробітництва в Європі у ст. 5 Гельсінського заключного акту (або Гельсінських угод) від 1 серпня 1975 р. зобов'язалися утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити ситуацію до такої міри, що виникне загроза щодо підтримки безпеки [40]. Тобто у цьому випадку під безпекою розуміється деяка якість міжнародних відносин, яка ставиться у залежність від того чи іншого рівня міждержавних правовідносин. Це дає підстави стверджувати, що безпеку можна розглядати як своєрідну інтегральну характеристику соціальної системи, яка залежить від багатьох чинників і характеризує той чи інший її стан [41].

Зауважимо, що Д. Хендріксон (D. Hendrickson) та А. Каркоська (A. Karkoszka) [42] зазначали, що міжнародне співтовариство прагне більш комплексно реагувати на конфлікти й проблеми безпеки, з якими стикаються держави. Реформа сектора безпеки є частиною спроби розробити більш узгоджені рамки для зниження ризику того, що слабкість або невдача держави призведуть до безладу. Така реформа спрямована на те, щоб допомогти державам посилити безпеку своїх громадян.

З погляду О. Резнікової [43], зміни у глобальному безпековому середовищі, поява нових і посилення традиційних загроз актуалізували питання щодо недосконаlosti безпекових систем, що існують, їх невідповідності умовам функціонування. Отже, постало питання про необхідність набуття системами національної безпеки нових характеристик, що надало б державам можливостей самостійно протистояти загрозам і небезпекам будь-якого характеру й походження.

Сутнісні характеристики безпеки розглядаються науковцями через призму властивостей зміни параметрів у часті та просторі, тобто виділяються два підходи: статичний і динамічний. Тому переважна більшість дослідників визначають безпеку як стан функціонування системи і діяльність, яку спрямовано на своєчасне реагування на виклики, небезпеки і загрози.

Таким чином, сучасні уявлення про феномен безпеки є достатньо неоднозначними й різними, тому у науковому обігу застосовуються різноманітні трактування цього поняття (рис. 1).

Поняття «національна безпека» було вперше застосовано у 1904 р. президентом США Т. Рузвельтом у посланні Конгресу США при обґрунтуванні встановлення повного

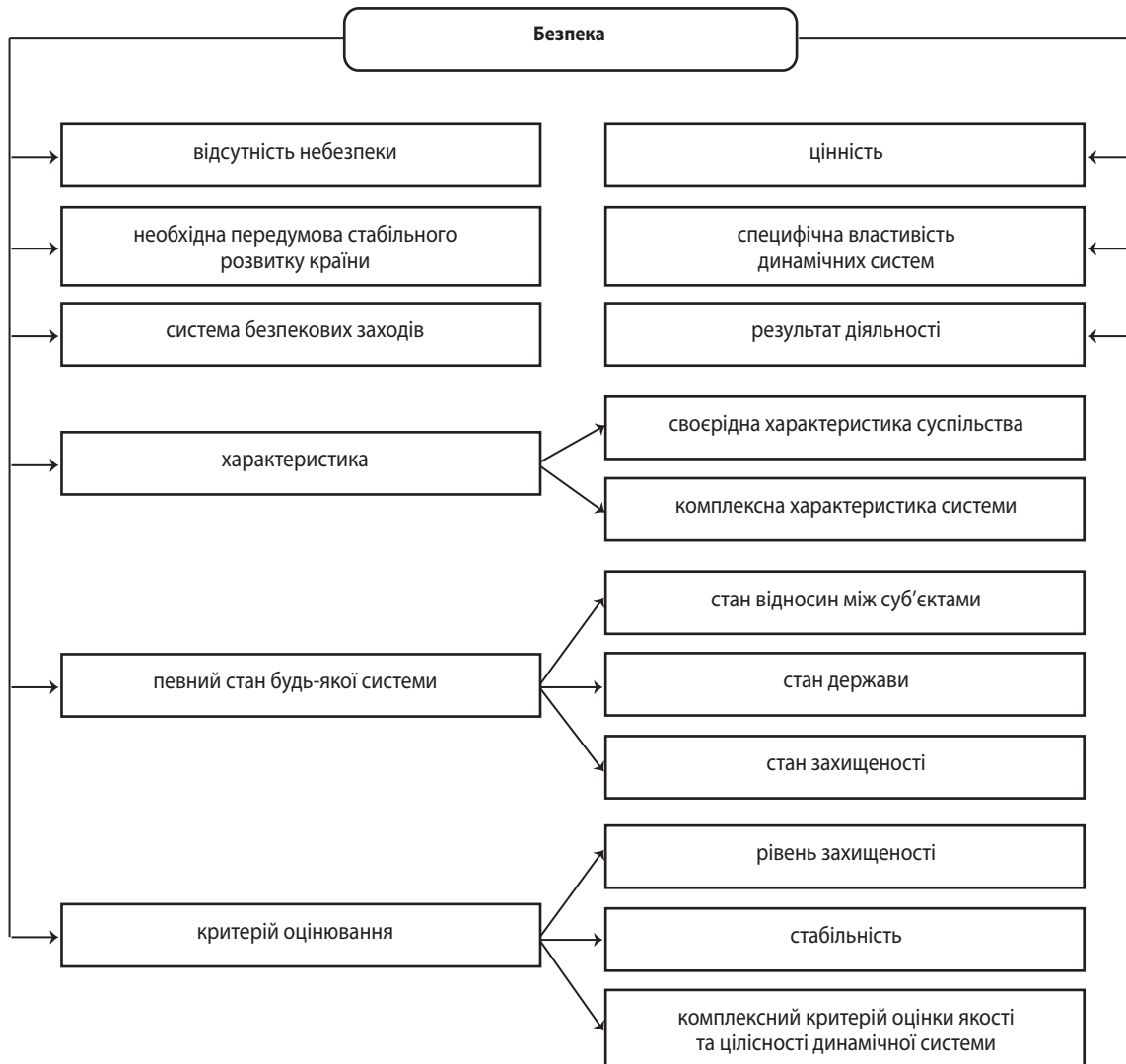

Рис. 1. Наукові підходи до визначення безпеки

Джерело: авторська розробка

контролю над зоною Панамського каналу. Це відповідало інтересам національної безпеки країни, яка визначалася таким станом суспільства, при якому Сполучені Штати зберігаються як вільна нація і дотримується недоторканість її основних інститутів і цінностей [44].

Безпекове мислення було пов'язане як з військовою сферою, що приділяла основну увагу балансу сил, потенціалів та озброєнь, так і з обґрунтуванням безпеки політичної системи, її стабільності та ефективності. Тому на той час основу системи національної безпеки складали воєнна і зовнішньополітична безпеки.

Поняття «національна безпека» увійшло у суспільно-політичний лексикон на Заході у 1934 році. Воно вживалося передусім як синонім обороноздатності держави. І фактично до середини 80-х р. XX ст. під цим поняттям розуміли переважно саме воєнну та політичну безпеку [41]. Але на початку 90-х р. XX ст. у теоретичних дослідженнях, філософсько-соціологічній і політичній літературі термін «національна безпека» та проблеми її забезпечення все більше починають розглядати з різних наукових точок зору.

Безпосередньо нормативне закріплення поняття національної безпеки відбулося у 1947 р. із прийняттям закону США «Про національну безпеку» (The National Security Act of 1947), який підписано президентом США Г. Труменом. Цей законодавчий документ передбачав кардинальну реорганізацію зовнішньополітичних і військових структур уряду США. Було створено багато інституцій, які вважалися важливими і необхідними при формуванні та реалізації зовнішньої політики, включаючи Раду національної безпеки (РНБ). На основі цього законопроекту також засновано Центральне розвідувальне управління (ЦРУ), яке реорганізовано з Управління стратегічних служб часів Другої світової війни та невеликих післявоєнних розвідувальних організацій. Згодом головним органом військової розвідки стало Розвідувальне управління оборони [38]. У Законі США «Про національну безпеку» цей термін визначено як інтеграцію питань внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики в інтересах вироблення урівноваженого підходу до вирішення проблеми використання державою різних засобів – воєнних і невоєнних у своїй зовнішній політиці для

забезпечення власної безпеки [45]. Тобто акцент у цьому формулюванні робиться на заходах США саме у зовнішньополітичній сфері.

При цьому необхідно зазначити, що, на думку колишнього міністра оборони США Г. Брауна (H. Brown) [46], національна безпека є здатністю зберігати територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути та систему управління, контролювати свої кордони.

У Стратегії національної безпеки США 2017 року визначено чотири пріоритетні сфери зовнішньої політики: 1) захист американців і американського способу життя; 2) сприяння економічному процвітання Америки; 3) збереження миру через силу (підвищення військової могутності США і стримування ворогів); 4) подальше поширення американського впливу у світі [47]. Як зазначають окремі дослідники цього питання, національна безпека – це не те, що просто впливає на добробут американців. Передусім це те, що передбачає їхній захист, безпеку і свободи [48]. Отже, варто зауважити, що американська модель національної безпеки базується на методологічних розробках американського політолога Г. Моргентау (H. Morgenthau), в яких національна безпека розуміється як безпека громадян, суспільства і держави.

Якщо розглядати Стратегію національної безпеки Великої Британії, яку було схвалено восени 2010 року, то цей документ розпочинається словами: «Безпека нашої нації є першим обов'язком уряду. Це основа нашої свободи і процвітання» [49]. Тобто діяльність із забезпечення національної безпеки є одним із пріоритетів розвитку країни.

У Стратегії національної безпеки Республіки Польща – 2020 [50] одним із національних інтересів республіки Польща у національній безпеці є «захист незалежності, територіальної цілісності, суверенітету і забезпечення безпеки держави і громадян» [51; 52].

Автор концепції етнокультурного поділу цивілізацій С. Гантінгтон (S. P. Huntington) опублікував у 1957 р. працю під назвою «Солдат і держава: теорія і політика цивільно-військових відносин» [53], у якій обґрунтував важливість цивільно-військових відносин. Останні, на думку автора [53], є одним з аспектів національної політики безпеки, що має на меті підвищення безпеки соціальних, економічних і політичних інститутів країни від загроз з боку інших незалежних держав.

Національну безпеку С. Гантінгтон (S. P. Huntington) [53] розглянув у трьох формах: військова політика безпеки (система заходів, спрямованих на мінімізацію або нейтралізацію спроб послабити чи знищити націю збройними силами, що діють за межами її інституційних і територіальних кордонів); внутрішня політика безпеки (стосується загрози диверсій, спрямованих на послаблення або руйнування держави за допомогою сил, що діють у межах своїх територіальних та організаційних кордонів); ситуаційна політика безпеки (пов'язана із загрозою руйнувань унаслідок змін у соціальних, економічних, демографічних і політичних умовах, що підривають міць держави).

У науковій літературі висувуються достатньо вагомі аргументи на користь застосування системного підходу до

дослідження безпекової проблематики. Л. Акімова [11] наголошує, що національна безпека держави має ієрархічну (особистість, суспільство, держава), багатокомпонентну структуру, тобто є системним поняттям. О. Мотайло [24] підкреслює, що національна безпека як складне явище являє собою систему взаємопов'язаних елементів, яка включає в себе певну сукупність концептуальних установок і положень, соціально-політичних і правових інститутів і установ, визначених засобів, методів і форм, що дозволяють не допускати, уникати та реагувати на внутрішні та зовнішні небезпеки та загрози.

На підставі структурно-функціонального аналізу В. Антонов [12] описує національну безпеку як багаторівневе утворення, що виражає ієрархічну побудову дійсності, складну систему опосередкованих залежностей різного роду й порядку, які перебувають на різних рівнях сприйняття цього явища.

Т. Ткачук [34] також наголошує, що національна безпека – складне за своєю структурою явище, яке включає умови і фактори захисту національних інтересів та процес використання ресурсів і можливостей суспільства для збереження, підтримання і вдосконалення цих умов і факторів. Вчений розглядає національну безпеку з позицій організаційно-структурного підходу – як систему, що характеризується подільністю, відкритістю, адаптивністю та наявністю структури, мети та пріоритетів оптимальної взаємодії елементів (об'єкти, рушійні сили (національні цінності, інтереси, цілі), сфери національної безпеки тощо), та з позицій функціонально-діяльничого підходу – як динамічну й відкриту систему, що перебуває у тісному зв'язку із середовищем та потребами людини, суспільства й держави, а забезпечення національної безпеки орієнтується не лише на боротьбу із зовнішніми загрозами, але й, власне, на безпеку як важливу соціальну цінність [34].

Національну безпеку як складну систему, що об'єднується суб'єктами (особистістю, суспільством, державою), які перебувають у тісному взаємозв'язку і діяльність яких поєднано єдиними цілями, досліджують В. Ткаченко, Є. Смірнов та О. Астахов [33]. Т. Крук [20] під національною безпекою розуміє систему відповідних нормативних актів (тобто правову основу), а також сукупність суб'єктів (інститути публічної влади), покликаних захищати суспільно-політичну сферу та забезпечувати її розвиток.

Л. Рябовол [30] підкреслює, що системний підхід дозволяє розглянути національну безпеку та її забезпечення як систему – цілісність, єдність компонентів, серед яких: мета, завдання, принципи та функції відповідної діяльності; суб'єкти (державні й недержавні) забезпечення національної безпеки, їх повноваження і компетенції, взаємоузгоджена діяльність (взаємодія); об'єкт, на забезпечення безпеки якого й спрямована система, а саме – національні інтереси й цінності, для охорони від певних загроз і небезпек яких створюються уповноважені суб'єкти.

О. Власюк [14] зазначає, що у широкому розумінні національна безпека України є способом самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних

гарантії стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз.

Отже, національна безпека є інтегральним поняттям та включає в себе різні напрями реалізації політики забезпечення захищеності. Окрім того, національна безпека характеризується певною ієрархією об'єктів: загальним об'єктом національної безпеки виступають національні інтереси, як сукупність гармонійно поєднаних інтересів особистості, суспільства і держави; безпосереднім (видовим) об'єктом виступають конкретні інтереси особистості, суспільства, держави в економічній, соціальній, політичній, екологічній та в інших сферах життєдіяльності соціуму [36].

М. Гурковський і М. Сидор [54] наголошують, що важливе місце у визначенні багатовимірного змісту досліджуваного поняття «національна безпека» має адміністративно-правовий аспект. Особливістю національної безпеки з адміністративно-правових позицій є те, що однією зі сторін адміністративно-правових відносин є відповідний носій владних повноважень у сфері національної безпеки щодо інших суб'єктів цих відносин.

А. Собакарь, О. Нестерцова-Собакарь [55] формують національну безпеку як систему оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам. Національна безпека є динамічним засобом досягнення та підтримки балансу між реальними й потенційними загрозами, а також здатністю суб'єкта протидіяти загрозам. З їх точки зору, національну безпеку слід визначати як систему політичних і правових цінностей, яку утворюють конституційні права, свободи, гідні якість і рівень життя громадян, політична і соціальна стабільність суспільства, а також територіальна цілісність, оборона і сталий розвиток держави, на захист яких мають бути спрямовані зусилля органів державної влади, місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства [55].

Як стверджує О. Пархоменко-Куцевіл [26], складність категорії «національна безпека» полягає у тому, що вона має включати два поняття: «збереження» (стабільність) та «розвиток» (мінливість), які, як відомо, знаходяться у діалектичній єдності.

На цей час серед учених, політиків та урядовців активно ведуться дискусії з приводу того, що доцільно розуміти під національною безпекою – стан або категорію, яка характеризує стан. А. Єзеров [18] виділяє два підходи до визначення цього поняття – по суті і по формі, які, на думку вченого, доповнюють один одного. Тлумачення цього терміна «по суті» передбачає визначення національної безпеки через поняття «стан захищеності». Даючи визначення національної безпеки «по формі», слід звернутися до системи нормативних, організаційних, інституційних гарантій (заходів), що забезпечують стабільний розвиток держави і суспільства.

Науковці Ю. Бисага, А. Дешко, Г. Нечипорук [13] погоджуються з позицією А. Єзерова стосовно того, що наведені вище підходи є дискусійними. Вони зазначають, що, зводячи національну безпеку лише до «стану захищенос-

ті» (статичності), нівелюється динаміка – сукупність заходів, спрямованих на виявлення загроз національній безпеці. «Саме поняття «процес» відрізняється від поняття «стан», оскільки поняття «процес» означає послідовність станів, зв'язок між стадіями зміни і розвитку. Тобто, на відміну від поняття «стан», поняття «процес» акцентує увагу на моменті спрямованості в зміні об'єкта [13]. Як наголошує О. Рижук [56], поняття «стан» відображає лише один момент безпеки, а тому не вичерпує її повністю.

Дослідники О. Гончаренко, Е. Лисицин, В. Вагапов [15] схильні вважати, що національна безпека є категорією, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів, прав та свобод особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям держави.

В. Співак [32] зазначає, що сутність національної безпеки (тобто захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз) полягає у комплексному і рівноцінному поєднанні її складників (об'єктів), у функціонуванні цивілізованих гарантій і механізмів їх надійного захисту. А. Мосейко [23] також розглядає національну безпеку крізь призму захищеності життєво важливих національних інтересів. На його думку, під національною безпекою слід розуміти захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, національних цінностей, способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою [23].

На думку М. Левицької [21], національна безпека – це ступінь захищеності особи, держави та суспільства, що забезпечує їх стале функціонування та базується на діяльності особи, суспільства, держави та інших суб'єктів для виявлення, попередження, припинення та ліквідації наслідків загроз національним інтересам.

Як стверджує Д. Чижов [35], національна безпека є захистом життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, який забезпечує стабільний розвиток країни загалом. О. Рудакевич [29] розглядає національну безпеку як стан захищеності життєво важливих потреб та інтересів національної спільноти, її членів від можливих загроз зовнішніх та внутрішніх антропогенних чи природних чинників. О. Резнікова [28] визначає національну безпеку з позицій захищеності національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. З точки зору Б. Мельниченко і Н. Фігель [22], національна безпека – це багаторівневе й багатокомпонентне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від реальних і потенційних загроз.

Національна безпека є одним із ключових елементів функціонування держави, що забезпечує не просто можливість існування, а також належний розвиток та свободу реалізації національних інтересів. Це особливий стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, при якому забезпечуються реалізація конституційних прав і свобод громадян, гідні якість і рівень їх життя, суверенітет, незалежність, державна і територіальна цілісність, сталий соціально-економічний розвиток [27].

На думку В. Кітлера (W. Kitzler) [57], національна безпека є процесом, що включає різні заходи, що гарантують тривале і вільне існування та національний (державний) розвиток, включаючи захист та оборону держави як політичного інституту, і захист людей та всього суспільства, їхніх благ та природного середовища від загроз, які суттєво обмежують його функціонування або шкодять благам, що підлягають спеціальному захисту. З іншого боку, А. Хойновський (L. Chojnowski) [58] вважає, що національна безпека – це впевненість у збереженні найвищих цінностей держави, нації, суспільства та громадян, що є наслідком відсутності загроз або здатності захищатися від них.

А. Казакова [19] розуміє національну безпеку України не тільки з погляду її військового складника, тобто дій держави щодо захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз, а і як діяльність держави щодо забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в межах національної території та на міжнародному рівні.

О. Дзьобань і О. Соснін [17] трактують національну безпеку як показник здатності суспільства й держави, що захищають національні інтереси самостійно чи разом з іншими дружніми країнами (народами, націями), стримувати або усувати внутрішні й зовнішні загрози національному суверенітету, територіальній цілісності, соціальному ладу, економічному розвитку, іншим важливим елементам духовної й матеріальної життєдіяльності; ступінь захищеності інтересів особистості, суспільства й держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Згідно з науковим поглядом колективу авторів [41], «національна безпека» є системною кількісно-якісною характеристикою розвитку соціальної системи, як об'єкта реальної дійсності. Це означає, що «національна безпека» є не тільки оцінкою певної захищеності вказаної системи від потенційних і реальних загроз. Вона також відображає результати впливу тенденцій розвитку та умов життєдіяльності соціуму, його інститутів, які визначаються відповідними настановами (політичними, правовими тощо), за яких забезпечується збереження якісної визначеності соціальної системи та вільне функціонування, яке відповідає її природі, тобто конкретний рівень національної безпеки формується в руслі об'єктивних і суб'єктивних процесів, під прямим та опосередкованим впливом багатьох чинників, які можуть мати економічне, політичне, воєнне, природне, техногенне чи інше походження [31].

Д. Павленко, Ю. Семенюк, Ю. Лисецький [25] національну безпеку розглядають з позицій комплексного критерію оцінювання якості та ефективності соціальної системи. З їх погляду, національна безпека є кількісно-якісною характеристикою розвитку соціальної системи, тобто є не тільки оцінкою певної захищеності цієї системи від потенційних і реальних загроз. Вона відображає результати впливу тенденцій розвитку й умов життєдіяльності соціуму, його інститутів, за яких забезпечується збереження якісної визначеності соціальної системи та вільне функціонування, яке відповідає її природі [25].

Г. Ситник [31] зазначає, що у процесі досліджень сформувалися два принципових підходи щодо з'ясування

сутності національної безпеки. Згідно з першим вона розглядається (ідентифікується) в контексті національних інтересів (H. Brown, B. Brody, J. Collins, S. Hoffman, M. Kaplan, W. Lippmann, H. Morgenthau та ін.), а згідно з другим – у контексті базисних цінностей суспільства (D. Kauffman, K. Knorr, F. Treger, A. Wolfers та ін.).

У термінологічних і галузевих словниках, енциклопедичних і довідкових виданнях також зустрічається безліч трактувань поняття «національна безпека» з різних точок зору. Так, в юридичній енциклопедичній літературі національна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [59] або як система державних заходів, спрямованих на захист національних інтересів, гарантування безпеки особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності [60]. У «Політичній енциклопедії» наведено таке визначення національної безпеки: це здатність країни зберігати цілісність, суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин [61]. У «Глосарії термінів у сфері національної безпеки» термін «національна безпека» визначається як одна з основних сфер функціонування держави, що забезпечує можливість виживання, а також розвитку та свободи реалізації національних інтересів у конкретному безпечному середовищі, приймаючи виклики, використовуючи можливості, зменшуючи ризики та протидіючи різним видам загроз [62].

Таким чином, вітчизняні та зарубіжні дослідники пропонують різні тлумачення поняття «національна безпека» через його складний, багатокomпонентний та міждисциплінарний характер (табл. 1).

Багатоаспектність і комплексність проблеми забезпечення національної безпеки держави, про що наголошує В. Копанчук [63], зробили її предметом дослідження фахівців практично всіх галузей наукового знання: техніки, філософії, соціології, права, психології, економіки, математики, екології, біології, охорони здоров'я та ін. Ефективне державне управління національною безпекою передбачає систематизацію, деталізацію, класифікацію, визначення закономірностей, взаємозв'язку та внутрішньої ієрархії між ними, а також основними поняттями, які використовуються при дослідженні національної безпеки.

Це підтверджують і результати проведеного бібліометричного аналізу, на основі якого визначено окремі напрями наукових досліджень з питань забезпечення національної безпеки країни. Візуальні результати отриманої карти бібліометричної мережі наведено на рис. 2.

Відповідно до рис. 2 за допомогою програми VOSviewer 4030 ключових слів було згруповано у 25 кластерів. У результаті дослідження виявлено 451735 посилань. Загальна сила зв'язку між ключовими словами становить 953059. Це свідчить про значну частоту повторюваності ключових слів у публікаціях. При цьому виявлено, що у зарубіжній науковій літературі частіше всього зустрічаються терміни «продовольча безпека», «енергетична безпека», «соціальна безпека», «міжнародна безпека», «геополітика», «геополітичні ризики», «зміна клімату», «аналіз ризиків», «захист» тощо.

Таблиця 1

Контент-аналіз поняття «національна безпека»

Автор(-и) або назва документа	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
		здатність зберігати територіальну цілісність	захист державного суверенітету	безпека держави	свобода	захисність національних інтересів	пріоритет розвитку країни	інтеграція зовнішньої та внутрішньої політики	безпека суспільства	безпека громадян	ключовий елемент функціонування держави	ієрархічна структура	система взаємозв'язаних елементів	стан (ступінь або рівень) захищеності	категорія	розвиток	кількісно-якісний індикатор (показник)	процес
H. Brown		+																
K. Holmes		+	+	+														
W. Kitler																		+
H. Morgenthau				+														
Л. Акімова												+						
В. Антонов												+						
Ю. Бисага та ін.														+				
О. Власюк													+					
О. Гончаренко та ін.															+			
О. Дзьобань,																	+	
О. Соснін																		
А. Єзеров																		
Л. Казакова											+							
Т. Крук																		
М. Левицька																		
Б. Мельниченко,																		
Н. Фігелъ																		
А. Мосейко																		
О. Мотайло																		
Д. Павленко та ін.																		
О. Пархоменко-Буцевіл																		+

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Т. Подковенко										+			+				
О. Резнікова					+												
О. Рудакевич					+								+				
Л. Рябовол												+					
Г. Ситник																+	
В. Співак					+												
В. Ткаченко та ін.												+					
Т. Ткачук												+					
Д. Чижов					+												
Р. Штеба											+						
Глосарій термінів у сфері національної безпеки (Польща)										+							
Політична енциклопедія	+																
Закон США «Про національну безпеку»							+										
Стратегія національної безпеки Великої Британії				+		+											
Стратегія національної безпеки Польщі		+	+														
Загальна кількість згадувань	2	2	3	2	5	1	1	1	3	3	3	7	7	1	1	3	1

Джерело: складено авторами на основі опрацювання та узагальнення [11–36; 46–52; 57; 61; 62; 64]

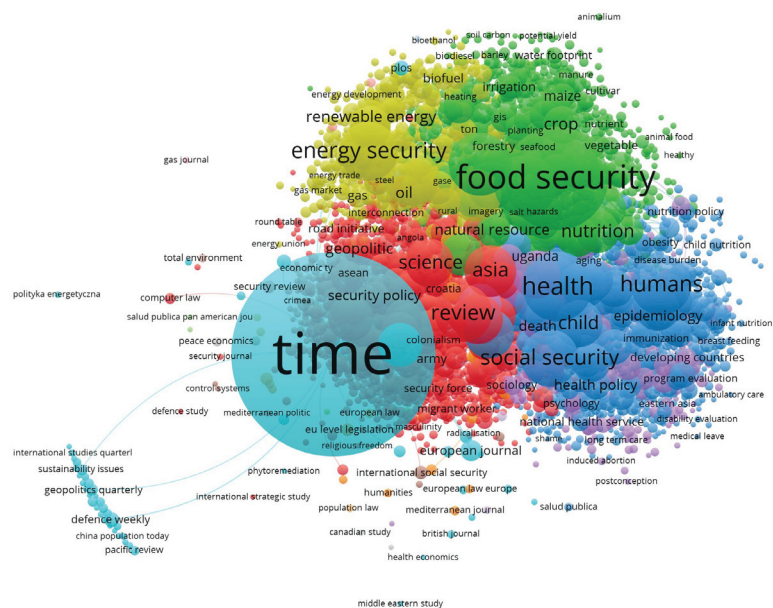

Рис. 2. Мережева візуалізація цитування 10389 наукових публікацій з питань забезпечення національної безпеки країн світу

Джерело: побудовано на основі міжнародної наукометричної бази даних Scopus з використанням інструментарію VOSviewer

До головних кластерів можна віднести такі:

- перший кластер (червоний колір) містить 1425 понять. Згруповані ключові слова у цьому кластері вказують на те, що науковці розглядають міжнародні відносини як сукупність політичних, економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків і взаємовідносин, які дозволяють реалізовувати національні інтереси країн;
- другий кластер (зелений колір) пов'язано із забезпеченням продовольчої безпеки. Вчені приділяють значну увагу дослідженням впливу кліматичних змін на продовольчу безпеку. Він включає 961 елемент;
- третій кластер (синій колір) поєднує слова з проблем забезпечення соціальної безпеки. Він складається з 811 понять;
- четвертий кластер (жовтий колір) спрямовано на забезпечення енергетичної безпеки як стратегічного завдання реалізації енергетичної політики країн світу. Науковці розглядають взаємозв'язок між енергетичною безпекою і сталим розвитком. Цей кластер містить 543 ключових слова;
- п'ятий кластер (фіолетовий колір) – 178 категорій. У цьому кластері зосереджено безпосередньо увагу на виявленні чинників впливу (соціо-економічних, фінансових, демографічних тощо) на національну безпеку країни;
- шостий кластер (бірюзовий колір) спрямовано на врахування часових змін і трансформаційних процесів. Кластер включає 54 дефініції.

Решту кластерів умовно можна віднести до другорядних.

Варто зазначити, що переважна більшість підходів до забезпечення національної безпеки базується на усвідомленні та реалізації на державному і міжнародному рівнях концепції національних інтересів. Серед великої кількості понять, які характеризують формування і розвиток безпечного середовища, є поняття «національні інтереси». Треба зазначити, що воно є досить «розмитим». Інколи автори змішують і плутають визначення таких понять, як державні інтереси, етнічні інтереси, інтереси країни, політичні інтереси, національні інтереси [65].

Зміст національних інтересів визначає, якою має бути політика та стратегія забезпечення національної безпеки, у якому напрямі мають бути сконцентровані зусилля суспільства та влади, щоб цілісність держави та добробут громадян були надійно захищені. Національні інтереси є інтегральною інтерпретацією сукупності збалансованих інтересів (потреб) людини (громадянина), суспільства, держави у різних сферах їх життєдіяльності, реалізація яких гарантує збереження національних цінностей, державний суверенітет, територіальну цілісність та прогресивний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток [41]. Національні інтереси – це вихідний пункт політики національної безпеки та основа формування її пріоритетів [31].

О. Дзюбань і О. Соснін [17] вважають, що національні інтереси можуть виступати як мотиви і причини дій державних структур і соціальних груп стосовно досягнення ними поставлених цілей. Їхня реалізація здійснюється через систему функцій держави, політичну, правову і моральну регуляцію різних сторін її діяльності. Національні інтереси відображають фундаментальні цінності та прагнення народу, його потреби в гідних умовах життєдіяль-

ності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення [66].

З точки зору А. Редькіної [65], необхідно дотримуватися головного принципу – збалансованого співвідношення інтересів і цінностей особистості, суспільства і держави. Вона, синтезуючи погляди науковців, визначила основні складові національних інтересів України і цінності, які на них базуються, а саме: політичні, безпекові та економічні інтереси. До безпекових інтересів віднесено забезпечення національного суверенітету, безпеки та цілісності країни, що є головним стратегічним національним інтересом; розвиток міжнародних взаємовідносин (ЕС, НАТО тощо); екологічну безпеку; енергетичну безпеку; ефективну службу органів внутрішніх справ та безпеки [65]. На думку О. Власюка [14], національні інтереси є усвідомлюваними елітою суспільства потребами українського народу у збереженні та розвитку національних цінностей.

При цьому, визначаючи зміст категорії «національні інтереси», більшість дослідників ототожнюють її з дефініцією «національна безпека», надаючи останній вирішального значення. Як стверджує, наприклад, Дж. Васкес (J. Vasquez) [67], формулювання національних інтересів практично стало синонімом національної безпеки.

Як і щодо поняття національного інтересу, існує величезна кількість праць з аналізу таких понять, як цінність, національні цінності, ціннісні орієнтації. Національні цінності – це матеріальні і духовні об'єкти, ставлення до яких набуло визначального значення для самоусвідомлення та існування народу України. Це основа мотивації його діяльності і саморозвитку [14].

Р. Врублевський (R. Wróblewski) [68] зазначає, що існування та розвиток є основними фундаментальними цінностями, на які спрямована діяльність кожної держави. Серед них автор виділяє п'ять особливих цінностей, які разом утворюють концепцію національної безпеки. Це суверенітет, територіальна цілісність, національна ідентичність, якість життя громадян, конституційний лад і громадський порядок.

Як наголошує А. Редькіна [65], основна форма існування національних цінностей – це суспільні ідеали, які вироблені масовою свідомістю нації. Національні цінності ґрунтуються на конкретно-історичному способі життя суспільства і відображають його сутність, вони не можуть бути абсолютними і незмінними. Національні інтереси й цінності є підґрунтям формування національних цілей. Своєю чергою, національні цілі є тим основним державним завданням, виконання якого має забезпечити втілення й захист національних інтересів та цінностей. Тобто національні цілі є вказівними позначками на шляху до побудови нової моделі безпеки України [65].

Отже, національну безпеку як цінність слід розглядати через призму реалізації національних інтересів і досягнення національної мети. Ґрунтовний аналіз проблеми забезпечення національної безпеки потребує подальшої диференціації національної безпеки за сферами життєдіяльності суспільства і держави, в яких органам державної влади необхідно розробляти та вживати комплекс заходів із захисту національних інтересів.

Як стверджують М. Гурковський і М. Сидор [54], більш конкретними різновидами правової дефініції «без-

пека», що співвідносяться з нею як категорії «загальне» й «особливе», є поняття «національна безпека», «державна безпека», «громадська безпека», «безпека особи», а похідними від них – «військова безпека», «економічна безпека», «інформаційна безпека» і інші види безпеки, виділені в окремий вид у численних наукових працях фахівців залежно від об'єкта захисту, сфери суспільних відносин, видів практичної діяльності різних державних органів.

З точки зору Г. Ситника [41], доцільно розрізняти два взаємопов'язаних види національної безпеки: внутрішню та зовнішню. Цей розподіл національної безпеки на зовнішню і внутрішню є доцільним при вирішенні низки практичних завдань. По-перше, сьогодні спостерігається стійка тенденція до розширеного тлумачення поняття «національна безпека» в процесі розроблення та здійснення політики держави в різних сферах життєдіяльності суспільства. Внаслідок цього до сфери національної безпеки включають найрізноманітніші суспільні та індивідуальні потреби. За такого підходу будь-які прояви загроз указаним потребам, якщо вони впливають на нормальне функціонування держави, життя суспільства або індивіда тією чи іншою мірою стають об'єктами національної безпеки. Тому, наприклад, трапляються поняття «кадрова безпека», «продовольча безпека», «техногенна безпека», «транспортна безпека», «водна безпека» тощо.

Різноманітність міркувань щодо визначення національної безпеки дає змогу аргументувати, що вона є складною структурною системою і багатоплановим явищем, а тому головними структурними елементами національної безпеки є такі: державна, громадська, техногенна, екологічна безпека і захист від загроз стихійних лих; економічна, енергетична, інформаційна безпека; безпека особистості; політична і військова безпека [69].

М. Гурковський і М. Сидор [54] зазначають, що у науковій літературі до 2015 року простежувалася думка, що національна безпека – це синтез державної безпеки та громадської безпеки, де державна безпека є засобом, а громадська безпека – метою визначення та захисту життєво важливих інтересів громадян. Дуже часто у публікаціях дослідників поняття «національна безпека» та «державна безпека» вживаються як синоніми.

Так, М. Камінський (M. Kamiński) [70] підкреслює, що термін «національна безпека» іноді використовується як синонім державної безпеки. Такий погляд має і О. Мотайло [24], який вважає за доцільне розглядати державну безпеку і національну безпеку як синоніми, що позначають рівнозначні поняття. На його думку, це обумовлено тим, що держава в широкому сенсі – це і є нація як соціально-економічна і політична спільність громадян в межах певної території, межі якої визнані і встановлені правовими актами. Життєво важливі інтереси держави і громадянського суспільства представлені як загальна мета діяльності, за допомогою досягнення якої забезпечується стан безпеки [24].

Проте існує також значна група дослідників, які чітко розрізняють ці терміни, підкреслюючи, що національна безпека є більш ширшим поняттям, ніж державна безпека, і доповнює її цінностями та потребами, важливими для особи та різних соціальних груп (які є значущими в демократичній правовій державі, такі як громадянські права та

свободи, захист населення, довкілля та національної спадщини) [70].

Можна наголосити, що загальним для трактування «державної безпеки» є те, що вона є компонентом (видом) поняття «національна безпека» та співвідноситься з ним як окреме й загальне. Наприклад, О. Вовк [71] пише, що державна безпека – це складова частина національної безпеки, стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, громадської злагоди, що забезпечується діяльністю державних органів як законодавчо, так і реально. В. Настюк [72] вважає державну безпеку системою загальних та спеціальних заходів, які забезпечують надійне та стабільне існування держави як політичної організації всього суспільства, а також забезпечує її захист від реальних і потенційних загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, які здатні завдавати шкоди її нормальному функціонуванню.

На думку А. Янчука [73], державна безпека – це форма (вид) забезпечення національної безпеки, яка реалізується державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності з метою охорони та захисту державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, її державного управління та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, які становлять загрозу національній безпеці України.

В. Пилипчук [74] обґрунтовує, що державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організованих злочинних організацій, окремих груп та осіб на життєво важливі інтереси України. З погляду І. Козьякова [75], поняття «державна безпека» має відображати певний стан (властивість) держави, за якого створені умови для існування встановленого конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності України.

Таким чином, аналіз літературних джерел показує, що національна безпека складається з різних видів безпеки, тобто є множиною (сукупністю) різноманітних складових (рис. 3).

Водночас деякі дослідники складові національної безпеки називають не видами, а сферами національної безпеки. Але, у цьому випадку це не є суттєвим. Розподіл національної безпеки на види, сфери чи якісь інші елементи є досить умовним. Це спричинено недостатнім науковим обґрунтуванням меж, які окреслюють ту чи іншу сферу діяльності (вид, складову тощо).

Отже, критичний аналіз наукових джерел свідчить, що на сьогодні не існує єдиного теоретичного підходу до визначення суті, змісту та структури національної безпеки.

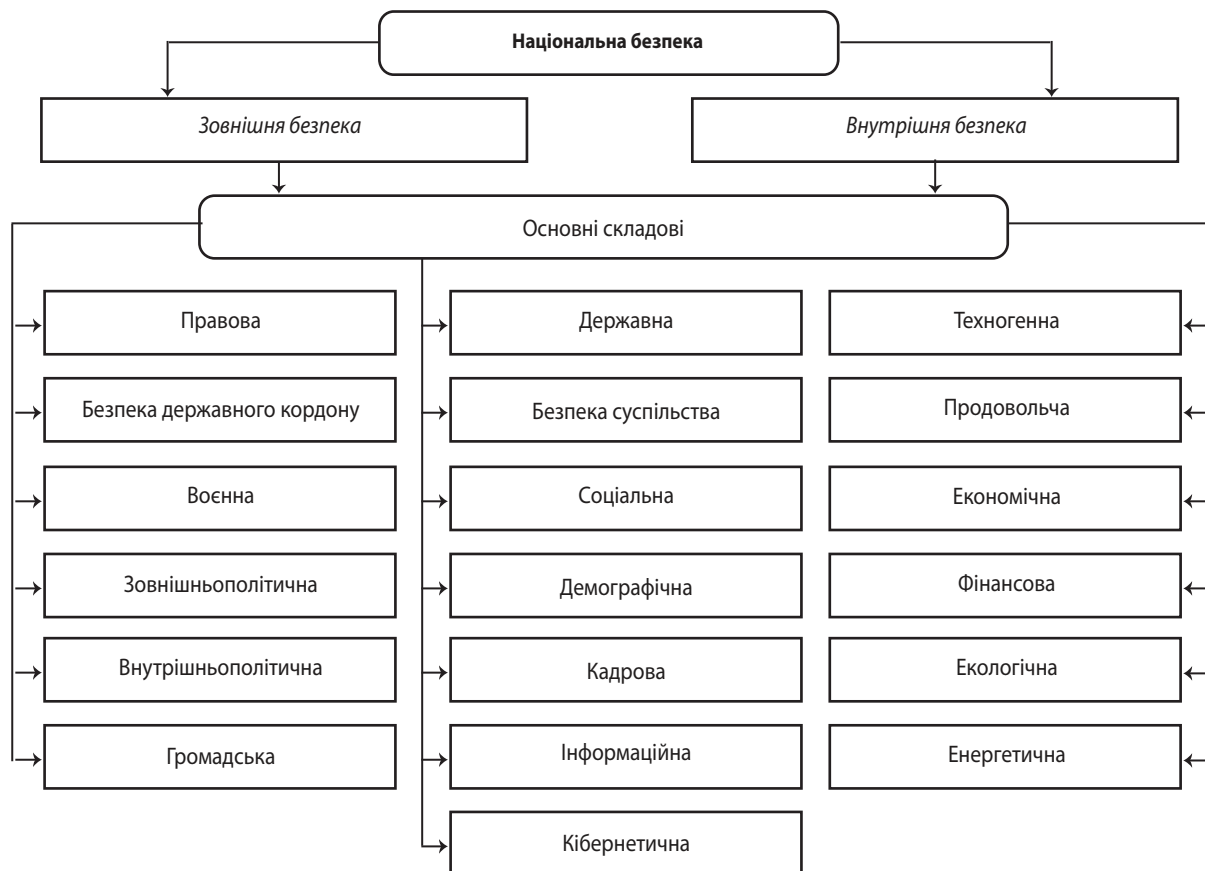

Рис. 3. Складові національної безпеки

Джерело: побудовано авторами на основі власних напрацювань та узагальнення [13; 17; 25; 30; 31; 43; 55; 65; 76; 77]

ки. Це обумовлено тим, що вчені є прихильниками різних теорій і концепцій безпекових досліджень, шкіл державного управління, ризик-менеджменту та економіки зі своїми науковими підходами й особливостями, а також неоднозначністю, комплексністю й багатоаспектністю цього поняття.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного можна дійти такого висновку. В останні роки проблеми забезпечення національної безпеки у країнах світу стали вкрай гострими та актуальними унаслідок нестабільності й мінливості міжнародного безпекового середовища через загострення збройних конфліктів, активних бойових дій, стихійних лих, природних катастроф та інших загроз і небезпек. І особливо значення це питання має в умовах введення воєнного стану в Україні у зв'язку з військовою агресією росії.

На підставі теоретичного узагальнення наявних наукових розробок щодо понятійного апарату встановлено, що поняття «національна безпека» отожднюється з такими термінами, як державна безпека, воєнна безпека, національна оборона країни, обороноздатність держави, національні інтереси, національні цінності, безпека держави, безпека суспільства.

Під безпекою вчені, як правило, розуміють: відсутність небезпеки; необхідну передумову стабільного розвитку країни; комплексну характеристику; комплекс безпекових заходів; певний стан динамічної системи; критерій оцінювання якості та цілісності системи.

При цьому переважна більшість науковців національну безпеку трактують як: 1) безпеку держави; 2) одну із ключових елементів функціонування держави; 3) національну мету; 4) вищу ціль державної політики країни; 5) національну цінність; 6) головне завдання зовнішньої політики держави; 7) здатність зберігати територію та підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу; 8) сукупність зв'язків і відносин, що характеризують такий стан, за якого забезпечується стійке стабільне існування суспільства та держави; 9) стан країни, за якого відсутні або усунені реальні загрози її національним цінностям та інтересам; 10) захищеність життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави; 11) категорію, яка характеризує ступінь (міру, рівень) захищеності життєво важливих інтересів; 12) ступінь відсутності загроз базовим інтересам і цінностям суспільства і держави; 13) стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; 14) показник здатності суспільства і держави, що захищають національні інтереси; 15) системну характеристику розвитку людини, суспільства, держави; 16) сукупність взаємозалежних складових: безпека громадянина, безпека суспільства та безпека держави; 17) спосіб самозбереження; 18) систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку країни; 19) важливу умову, за якою забезпечується життєдіяльність особи, суспільства і держави; 20) комплекс заходів, які забезпечують захист об'єкта від небезпеки (загроз); 21) діяльність держави із забезпечення захисту прав і свобод громадянина; 22) сукупність поглядів на державну стратегію забезпечення безпеки держави; 23) симбіоз державної і громадської безпеки; 24) діяльність, яку спрямовано на створення сприятливих

умов для розвитку суспільства і держави; 25) стабільність, яка може підтримуватися протягом тривалого часу; 26) систему оптимізації взаємовідносин між загрозами та ресурсами; 27) динамічний засіб досягнення та підтримки балансу між реальними й потенційними загрозами; 28) здатність суб'єкта протидіяти загрозам; 29) систему політичних і правових цінностей.

Отже, на основі дослідження поглядів науковців і практиків на сутність поняття «національна безпека» обґрунтовано необхідність відокремлювати три підходи до його тлумачення: 1 – національна безпека як система взаємопов'язаних елементів (об'єктів, суб'єктів, процесів тощо); 2 – національна безпека як стан (ступінь або рівень) захищеності держави; 3 – національна безпека як захищеність національних інтересів країни.

Контент-аналіз наявних у фахових публікаціях тлумачень поняття «національна безпека» дозволив запропонувати його уточнене визначення: національна безпека – це рівень захищеності національних інтересів і цінностей держави від реальних або потенційних загроз, які можуть виникнути через збройні конфлікти, воєнні дії, кібератаки і війни, природні катаклізми, екологічні та техногенні катастрофи, демографічну кризу тощо.

Проведене дослідження дозволило визначити, що національна безпека складається з різних видів безпеки, тобто є множиною (сукупністю) різноманітних складових, що формують зовнішню та внутрішню безпеку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022 р.) // Офіційний сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 2022. 28 жовтня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022>

2. Підсумки-2022: Під синьо-жовтим прапором свободи! [Результати загальнонаціонального опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми MATRA з 13 по 21 грудня 2022 року] // Офіційний сайт Фонду Демократичні ініціативи імені Лька Кучеріва. 2022. 29 грудня. URL: <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2022-pid-sinjo-zhovtim-praporom-svobodi>

3. Експертне опитування «Роль і місце України в перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки» (серпень 2022 р.) // Офіційний сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 2022. 3 жовтня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ekspertne-opytuvannia-rol-i-mistse-ukrainy-v-perspektyvnykh-ievropeiskii-ta-ievroatlantychnii-systemakh-bezpeky-serpen-2022p>

4. Жульєнова О., Дембіцький С., Злобіна О., Костенко Н. та ін. Вплив війни на ціннісні пріоритети // Українське суспільство в умовах війни. 2022 : кол. моногр. / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2022. С. 326–336.

5. Всеукраїнське опитування Міжнародного республіканського інституту (IRI): лютий 2023 // Офіційний сайт соціологічної групи «Рейтинг». 2023. 23 березня. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.html
6. Проблеми зовнішньої політики та безпеки країни: думки та позиції експертів (лютий–березень 2023 р.) // Офіційний сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 2023. 12 квітня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/problemy-zovnishnoi-polityky-ta-bezpeky-krainy-dumky-ta-pozytsii-ekspertiv-liutyi-berezen-2023r>
7. Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України. Загальнонаціональне телефонне опитування 4-16 січня, 2023. Київ: Київський міжнародний інститут соціології, 2023. 38 с. URL: https://kiis.com.ua/materials/pr/20230223_6/January_2023_Ukraine_wartime_survey_UKR.pdf
8. Шульга О. Зовнішньополітичні орієнтації населення України: критичне сприйняття безальтернативного вектору. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2020. Вип. 7 (21). С. 42–49.
9. Smeltz D. et al. Pivot to Europe: US Public Opinion in a Time of War. Results of the 2022 Chicago Council Survey of American Public Opinion and US Foreign Policy. Chicago: The Chicago Council on Global Affairs, 2022. 36 p.
10. 56 % американців вважають війну в Україні «критичною загрозою» інтересам США – опитування // Офіційний сайт інформаційного ресурсу «Голос Америки». 2023. 15 березня. URL: <https://www.holosameriky.com/a/opytuvannya-vujna-v-ukraini/7006978.html>
11. Акімова Л. М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 5. URL: <http://www.du.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>
12. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної оборони України: монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
13. Бисага Ю. М., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 43–49.
14. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. пр. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
15. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.
16. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ: Євроатлантикфoрм, 2017. 592 с.
17. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Концептуальні підходи до розуміння сутності й забезпечення національної безпеки у сучасній науці // *Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади*: монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків: Право, 2021. С. 75–104.
18. Єзеров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційно-го права*. 2017. № 2. С. 60–67.
DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2017.5>
19. Казакова Л. О. Національна безпека держави: понятійно-категорійний апарат. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 128–132.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.18>
20. Крук С. І. Інституційний розвиток державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05. Харків, 2019. 43 с.
21. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2002. 17 с.
22. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер.: *Юридичні науки*. 2021. № 2 (30). С. 68–72. <http://doi.org/10.23939/law2021.30.068>.
23. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52.
24. Мотайло О. В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 288–293.
DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2019.4.44>
25. Павленко Д. Г., Семенюк Ю. В., Лисецький Ю. М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Сер.: *Державне управління*. 2021. Т. 32 (71). № 3. С. 102–107.
DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/17>
26. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. Сер.: *Екологія*. Публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 3. С. 143–150.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>
27. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 11–18.
DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.011>
28. Резнікова О. О. Національна безпека // *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-71068>
29. Рудакевич О. М. Безпека національна // *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Безпека_національна
30. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Сер.: *Право*. 2020. № 1 (1). С. 25–30.
DOI: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2020-1-1-4>
31. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Київ: НАДУ, 2012. 544 с.
32. Співак В. М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. Київ: Логос, 2011. 416 с.
33. Ткаченко В. І., Смірнов Є. Б., Астахов О. О. Шляхи формування системи забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2 (43). С. 3–8.
34. Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 487 с.
35. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони*. Сер.: *Право*. 2021. № 4 (74). С. 96–101.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>
36. Штеба Р. Ю. Теоретичні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Сер.: *Державне управління*. 2019. Вип. 1 (10). С. 415–422.

37. Васильєв Г. Ю. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 2 (21). С. 155–166.
38. National Security Act of 1947 // Office of the Historian, Foreign Service Institute of the United States Department of State. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act>
39. Chapter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. San Francisco, 1945. 54 p. URL: <https://www.un.org/dppa/decolonization/sites/www.un.org/dppa.decolonization/files/uncharter.pdf>
40. The Conference on Security and Co-operation in Europe. The Helsinki Final Act. Helsinki, 1975. 62 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>
41. Абрамов В. І., Ситник Г. П., Смолянюк В. Ф. та ін. Глобальна та національна безпека / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
42. Hendrickson D., Karkoszka A. The challenges of security sector reform. *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, disarmament and international security*. Oxford University Press, 2002. 882 p.
43. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мілітарного безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
44. Ricard S. The Roosevelt Corollary. *Presidential Studies Quarterly*. 2006. Vol. 36. No. 1. P. 17–26. URL: <http://www.jstor.org/stable/27552743>
45. Sarkesian S. C., Vitas R. A. U.S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy Proposals. Westport, Connecticut : Greenwood Press, Inc., 1988. 466 p.
46. Brown H. Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. 1st ed. Colorado : Westview Press, 1983. 288 p.
47. The National Security Strategy. Washington D.C. : White House, 2017. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
48. Holmes K. R. H. What is National Security? *The Heritage Foundation*. 2015. P. 17–26. URL: <https://www.heritage.org/military-strength-essays/2015-essays/what-national-security>
49. A Strong Britain in Age of Uncertainty. The National Security Strategy. London : The Stationery Office Limited, 2010. 37 p.
50. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego 2020. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf
51. Orłowski P. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020. *Analiza KBN*. 2020. Nr. 10 (62). 19 Maja. S. 1–5.
52. Sobczak J. The New National Security Strategy of the Republic of Poland. *Cybersecurity in Poland* / Edited by K. Chałubińska-Jentkiewicz, F. Radoniewicz, T. Zieliński. Springer, Cham, 2022. S. 111–135. https://doi.org/10.1007/978-3-030-78551-2_7.
53. Huntington S. P. The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations. Massachusetts: Harvard University Press, 1957. 534 p.
53. Гурковський М. П., Сидор М. Я. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2 (12). С. 26–32.
55. Собакарь А. О., Нестерцова-Собакарь О. В. Категоріально-теоретичний вимір національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 107–111.
56. Рижук О. Аналіз підходів щодо визначення поняття «інформаційна безпека» в умовах глобалізації. *Міжнародні відносини. Сер. : Політичні науки*. 2017. № 13. URL: http://clouds.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/3007
57. Kitler W. Bezpieczeństwo narodowe RP: podstawowe kategorie, uwarunkowania, system. Warszawa : Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 2011. 411 s.
58. Chojnowski L. Bezpieczeństwo narodowe. Studium teoretyczne. Słupsk : Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, 2016. 272 s.
59. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 1: А – Г. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. 792 с.
60. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с.
61. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
62. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego / pod kierownictwem d-ra hab. inż. B. Zdrodowskiego. Warszawa : Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej. Wydział Strategiczno-Obronny, 2008. 182 s.
63. Копанчук В. О. Онтологічно-гносеологічний механізм забезпечення національної безпеки України: філософський аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2017. Вип. 6. URL: [https://nuczu.edu.ua/.../Visnik_NUCZU_1%20\(6\)_2017_Kopanchuk.pdf](https://nuczu.edu.ua/.../Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Kopanchuk.pdf)
64. Morgenthau H. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Fifth Edition. New York : Alfred A. Knopf, 1973. 597 p.
65. Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження*. 2023. № 1 (5). С. 144–162.
DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-8>
66. Медвідь Ф. Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі. *Вісник Львівського університету. Сер. : Історична*. 2017. Спецвип. С. 781–789.
67. Vasquez J. A. Classics of International Relations. 3rd ed. New Jersey : Pearson, 1995. 432 p.
68. Wróblewski R. Wprowadzenie do nauki o bezpieczeństwie. Siedlce : Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 2017. 120 s.
69. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2014. Вип. 27. С. 55–62.
70. Kamiński M. Prawo bezpieczeństwa narodowego. *Wiedza obronna*. 2019. Vol. 268. Nr. 3. S. 57–75.
71. Вовк О. О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 43–48.
72. Настюк В. Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки // Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 квіт. 2015 р.). Харків : Харківський регіональний ін-т державного управління, 2015. С. 56–58.
73. Янчук А. О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. : Юридична*. 2016. Вип. 1. С. 342–355.
74. Филичук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама*. 2006. № 2. С. 17–20.

75. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 160–164.

DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.26>

76. Кизим М. О., Губарева І. О., Хаустова В. Є., Манойленко О. В. Аналіз контекстуальних і часових закономірностей розвитку поглядів на пріоритети забезпечення обороноздатності країн світу. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 4–12.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-4-12>

77. Bezpartochnyi M., Khaustova V., Trushkina N. Mechanism for ensuring international security in new geostrategic realities // Prospects for sustainable development and ensuring the security of economic systems in the new geostrategic realities : scientific monograph. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. P. 222–246.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10436679>

REFERENCES

“56 % amerykantsiv vvažaiut viinu v Ukraini «krytychnoiu zahrozoiu» interesam SShA - opytuvannia” [56% of Americans Consider the War in Ukraine a “Critical Threat” to US Interests - Survey]. Ofitsiinyi sait informatsiinoho resursu «Holos Ameryky». March 15, 2023. <https://www.holosamerky.com/a/opytuvannya-vujna-v-ukraini/7006978.html>

A Strong Britain in Age of Uncertainty. The National Security Strategy. London: The Stationery Office Limited, 2010.

Abramov, V. I. et al. *Hlobalna ta natsionalna bezpeka* [Global and National Security]. Kyiv: NADU, 2016.

Akimova, L. M. “Teoretychni osnovy derzhavnoho upravlinnia rozvytkom natsionalnoi bezpeky” [Theoretical Foundations of State Management of National Security Development]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2015. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>

Antonov, V. O. *Konstytutsiino-pravovi zasady natsionalnoi oborony Ukrainy* [Constitutional and Legal Principles of National Defense of Ukraine]. Kyiv: TALKOM, 2017.

Bezpartochnyi, M., Khaustova, V., and Trushkina, N. “Mechanism for ensuring international security in new geostrategic realities”. In *Prospects for sustainable development and ensuring the security of economic systems in the new geostrategic realities*, 222–246. Košice: Vysoka škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023.

Brown, H. *Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World*. Colorado: Westview Press, 1983.

Bysaha, Yu. M., Deshko, L. M., and Nechyporuk, H. Yu. “Mizhnarodna bezpeka, natsionalna bezpeka, konstytutsiina bezpeka: teoretyko-pravovi pidkhody” [International Security, National Security, Constitutional Security: Theoretical and Legal Approaches]. *Porivnialno-analitychne pravo*, no. 4 (2020): 43–49.

“Chapter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice”. San Francisco, 1945. <https://www.un.org/dppa/decolonization/sites/www.un.org.dppa.decolonization/files/uncharter.pdf>

Chojnowski, L. *Bezpieczenstwo narodowe. Studium teoretyczne*. Slupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Slupsku, 2016.

Chyzhov, D. A. “Natsionalna bezpeka yak element systemy zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna” [National Security as an Element of the System of Ensuring the Rights and Freedoms of a Person and a Citizen]. *Derzhava ta rehiony. Ser. : Pravo*, no. 4(74) (2021): 96–101.

DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>

Dzoban, O. P., and Sosnin, O. V. “Kontseptualni pidkhody do rozuminnia sutnosti i zabezpechennia natsionalnoi bezpeky u sushasniy nautsi” [Conceptual Approaches to Understanding the Essence and Ensuring National Security in Modern Science]. In *Natsionalna bezpeka: svitohliadni ta teoretyko-metodolohichni zasady*, 75–104. Kharkiv: Pravo, 2021.

“Ekspertne opytuvannia «Rol i mistse Ukrainy v perspektyvnykh yevropeiskii ta yevroatlantskii systemakh bezpeky» (serpen 2022 p.)” [Expert Survey “Role and Place of Ukraine in Prospective European and Euro-Atlantic Security Systems” (August 2022 p.)]. Ofitsiinyi sait Ukrainskoho tsentru ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova. October 3, 2022. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ekspertne-opytuvannia-rol-i-mistse-ukrainy-v-perspektyvnykh-ievropeiskii-ta-ievroatlantskii-systemakh-bezpeky-serpen-2022p>

Hendrickson, D., and Karkoszka, A. “The challenges of security sector reform”. In *SIPRI Yearbook 2002: Armaments, disarmament and international security*. Oxford University Press, 2002.

Holmes, K. R. H. “What is National Security?” The Heritage Foundation. 2015. <https://www.heritage.org/military-strengths-essays/2015-essays/what-national-security>

Honcharenko, O. M., Lysytsyn, E. M., and Vahapov, V. B. “Poniattia natsionalnoi bezpeky v konteksti natsionalnykh interesiv Ukrainy” [The Concept of National Security in the Context of the National Interests of Ukraine]. *Nauka i oborona*, no. 1 (2002): 18–24.

Horbulin, V. P., and Kachynskiy, A. B. *Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Systemic and Conceptual Principles of the National Security Strategy of Ukraine]. Kyiv: Yevroatlantikiform, 2017.

Huntington, S. P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil Military Relations*. Massachusetts: Harvard University Press, 1957.

Hurkovskiy, M. P., and Sydor, M. Ya. “Poniattia natsionalnoi bezpeky yak administratyvno-pravovoi katehorii” [The Concept of National Security as an Administrative and Legal Category]. *Sotsialno-pravovi studii*, no. 2(12) (2021): 26–32.

Kaminski, M. “Prawo bezpieczenstwa narodowego”. *Wiedza obronna*, vol. 268, no. 3 (2019): 57–75.

Kazakova, L. O. “Natsionalna bezpeka derzhavy: poniatiino-katehoriinyi aparat” [National Security of the State: Conceptual and Categorical Apparatus]. *Rehionalni studii*, no. 24 (2021): 128–132.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.18>

Kitler, W. *Bezpieczenstwo narodowe RP: podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 2011.

Kopanchuk, V. O. “Ontolohichno-hnoseolohichniy mekhanizm zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: filosofskiy aspekt” [Ontological-epistemological Mechanism of Ensuring National Security of Ukraine: Philosophical Aspect]. Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. 2017. [https://nuczu.edu.ua/.../Visnik_NUCZU_1%20\(6\)_2017_Kopanchuk.pdf](https://nuczu.edu.ua/.../Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Kopanchuk.pdf)

Koziaikov, I. “Zakonodavche vyznachennia derzhavnoi bezpeky: problemy teorii ta praktyky” [Legislative Definition of State Security: Problems of Theory and Practice]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9 (2019): 160–164.

DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.26>

Kruk, S. I. “Instytutsiinyi rozvytok derzhavnoho upravlinnia u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy” [Institutional Development of State Administration in the Sphere of Ensuring National Security of Ukraine]: *avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr.* : 25.00.05, 2019.

Kyzym, M. O. et al. “Analiz kontekstualnykh i chasovykh zakonimirostey rozvytku pohliadiv na priorytety zabezpechen-

nia oboronozdatnosti krain svitu" [Analyzing the Contextual and Temporal Patterns in the Development of Views on Priorities for Ensuring the Defense Capability of World Countries]. *Biznes Inform*, no. 4 (2022): 4-12.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-4-12>

Levytska, M. B. "Teoretyko-pravovi aspekty zabezpechenia natsionalnoi bezpeky orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrainy" [Theoretical and Legal Aspects of Ensuring National Security by Internal Affairs Bodies of Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk* : 12.00.01, 2002.

"Mozhlyvosti ta pereshkody na shliakhu demokratychnoho perekhodu Ukrainy. Zahalnonatsionalne telefonne opytuvannya 4-16 sichnia, 2023" [Opportunities and Obstacles on the Path of Democratic Transition of Ukraine. Nationwide Telephone Survey January 4-16, 2023]. Kyiv : Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologhii, 2023. https://kiis.com.ua/materials/pr/20230223_6/January_2023_Ukraine_wartime_survey_UKR.pdf

Medvid, F. "Natsionalna bezpeka i natsionalni interesy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti" [National Security and National Interests of Ukraine in the Globalized World]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. : Istorychna, special issue* (2017): 781-789.

Melnichenko, B., and Fihel, N. "Osnovni pidkhody do rozuminnia poniattia «natsionalna bezpeka»" [Basic Approaches to Understanding the Concept of "National Security"]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Ser. : Yurydychni nauky*, no. 2(30) (2021): 68-72.

DOI: <http://doi.org/10.23939/law2021.30.068>

Morgenthau, H. *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1973.

Moseiko, A. H. "Natsionalna bezpeka Ukrainy yak ob'ekt publ'ichnoho administruvannya" [National Security of Ukraine as an Object of Public Administration]. *Visnyk LDUVS im. E. O. Didorenka*, no. 2(86) (2019): 42-52.

Motailo, O. V. "Osnovni kontseptualni pidkhody do sutnosti poniattia «natsionalna bezpeka»" [Basic Conceptual Approaches to the Essence of the Concept of "National Security"]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, no. 4 (2019): 288-293.

DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2019.4.44>

"National Security Act of 1947". Office of the Historian, Foreign Service Institute of the United States Department of State. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act>

Nastiuk, V. Ya. "Suchasni pidkhody do vyznachennia sutnosti ta poniattia derzhavnoi bezpeky" [Modern Approaches to Defining the Essence and Concept of State Security]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku sektoru bezpeky Ukrainy: publ'ichno-pryvatni aspekty*. Kharkiv: Kharkivskiy rehionalnyi in-t derzhavnogo upravlinnia, 2015. 56-58.

"Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, polityko-ideolohichni oriientsatsii hromadian Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii (veresen-zhovten 2022 r.)" [Citizens' Assessment of the Situation in the Country, Trust in Social Institutions, Political and Ideological Orientations of Ukrainian Citizens in the Conditions of Russian Aggression (September-October 2022)]. Ofitsiyniy sait Ukrainskoho tsentru ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova. 2022. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinkagromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykoidelohichni-oriientsatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>

Orlowski, P. "Strategia Bezpieczenstwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020". *Analiza KBN*, no. 10(62). 19 Maja (2020): 1-5.

"Pidsumky-2022: Pid syno-zhovtym praporom svobody! [Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannya, provedenoho Fondom «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva spilno z sotsiologhichnoiu sluzhboiu Tsentru Razumkova za pidtrymky prohramy MATRA z 13 po 21 hrudnia 2022 roku]" [Results-2022: Under the Blue-yellow Flag of Freedom! [Results of a National Survey Conducted by the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation Together with the Sociological Service of the Razumkov Center with the Support of the MATRA Program from December 13 to 21, 2022]]. Ofitsiyniy sait Fondu Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva. December 29, 2022. <https://dif.org.ua/article/pidsumki-2022-pid-sino-zhovtim-praporom-svobody>

"Problemy zovnishnyoi polityky ta bezpeky krainy: dumky tapozytsii ekspertiv (liutyi-berezen 2023 r.)" [Problems of the Country's Foreign Policy and Security: Opinions and Positions of Experts (February-March 2023)]. Ofitsiyniy sait Ukrainskoho tsentru ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova. April 12, 2023. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/problemy-zovnishnoi-polityky-ta-bezpeky-krainy-dumky-ta-pozytsii-ekspertiv-liutyi-berezen-2023r>

Parkhomenko-Kutsevil, O. "Problemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky v umovakh voiennoho chasu" [Problems of Ensuring National Security in Wartime Conditions]. *Naukoviy visnyk Vinnytskoi akademii bezpererвної osvity. Ser. : Ekolohiia. Publ'ichne upravlinnia ta administruvannya*, no. 3 (2023): 143-150.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>

Pavlenko, D. H., Semeniuk, Yu. V., and Lysetskyy, Yu. M. "Natsionalna bezpeka: poniattia, skladnyky, chynnyky vplyvu" [National Security: Concepts, Components, Influencing Factors]. *Vcheni zapyshky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Ser. : Derzhavne upravlinnia*, vol. 32 (71), no. 3 (2021): 102-107.

DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.3/17>

Podkovenko, T. "Natsionalna bezpeka Ukrainy: aksiolohichniy ta pravoviy aspekty" [National Security of Ukraine: Axiological and Legal Aspects]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, no. 1(25) (2021): 11-18.

DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.011>

Politychna entsyklopediia [Political Encyclopedia]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo, 2011.

Pylpchuk, V. H. "Evolutsiia naukovykh pohliadiv stosovno poniattia «derzhavna bezpeka»" [The Evolution of Scientific Views Regarding the Concept of "State Security"]. *Stratehichna panorama*, no. 2 (2006): 17-20.

Redkina, A. "Ukrainski natsionalni interesy i tsinnosti: suspilne usvidomlennia ta pereotsinka" [Ukrainian National Interests and Values: Public Awareness and Reassessment]. *Politychni doslidzhennia*, no. 1(5) (2023): 144-162.

DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-8>

Reznikova, O. O. "Natsionalna bezpeka" [National Security]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. 2020. <https://esu.com.ua/article-71068>

Reznikova, O. O. *Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovooho seredovyscha* [National Stability in the Conditions of a Changing Security Environment]. Kyiv: NISD, 2022.

Riabovol, L. T. "Natsionalna bezpeka Ukrainy: strukturno-funktsionalnyi analiz" [National Security of Ukraine: Structural and Functional Analysis]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Ser. : Pravo*, no. 1(1) (2020): 25-30.

DOI: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2020-1-1-4>

Ricard, S. "The Roosevelt Corollary". *Presidential Studies Quarterly*. 2006. <http://www.jstor.org/stable/27552743>

- Rudakevych, O. M. "Bezpeka natsionalna" [National Security]. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. https://vue.gov.ua/Bezpeka_natsionalna
- Ryzhuk, O. "Analiz pidkhodiv shchodo vyznachennia poniattia «informatsiina bezpeka» v umovakh hlobalizatsii" [Analysis of Approaches to Defining the Concept of "Information Security" in the Context of Globalization]. *Mizhnarodni vidnosyny*. Ser. : Politychni nauky. 2017. http://clouds.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/3007
- "Strategia Bezpieczenstwa Narodowego 2020". https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf
- Sarkesian, S. C., and Vitas, R. A. *U.S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy Proposals*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, Inc., 1988.
- Shteba, R. Yu. "Teoretychni zasady derzhavnoi polityky u sferi zabezpechennia natsionalnoi bezpeky" [Theoretical Foundations of State Policy in the Sphere of Ensuring National Security]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy*. Ser. : *Derzhavne upravlinnia*, no. 1(10) (2019): 415-422.
- Shulha, O. "Zovnishnopolitychni oriientsatsii naselennia Ukrainy: krytychne spryniattia bezalternatyvnoho vektoru" [Foreign Policy Orientations of the Population of Ukraine: Critical Perception of the No-alternative Vector]. *Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin*, no. 7(21) (2020): 42-49.
- Słownik terminow z zakresu bezpieczenstwa narodowego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej. Wydział Strategiczno-Obrony, 2008.
- Smeltz, D. et al. *Pivot to Europe: US Public Opinion in a Time of War. Results of the 2022 Chicago Council Survey of American Public Opinion and US Foreign Policy*. Chicago: The Chicago Council on Global Affairs, 2022.
- Sobakar, A. O., and Nestertsova-Sobakar, O. V. "Kategoriajno-teoretychnyi vymir natsionalnoi bezpeky Ukrainy" [Categorical and Theoretical Dimension of National Security of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, no. 4 (2018): 107-111.
- Sobczak, J. "The New National Security Strategy of the Republic of Poland". In *Cybersecurity in Poland*, 111-135. Springer, Cham, 2022.
- DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-78551-2_7
- Spivak, V. M. *Polityko-pravovyi ta sotsiokulturnyi vymiry hlobalizatsii* [Political, Legal and Socio-cultural Dimensions of Globalization]. Kyiv: Lohos, 2011.
- Sytnyk, H. P. *Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady)* [State Management in the Field of National Security (Conceptual and Organizational and Legal Foundations)]. Kyiv: NADU, 2012.
- Syvolap, L. A. "Teoretychni aspekty natsionalnoi bezpeky krainy ta vplyv na nei ekonomichnoi bezpeky" [Theoretical Aspects of the Country's National Security and the Impact of Economic Security on It]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 27 (2014): 55-62.
- "The Conference on Security and Co-operation in Europe". The Helsinki Final Act. Helsinki, 1975. <https://www.osce.org/files/f/ documents/5/c/39501.pdf>
- "The National Security Strategy". Washington D.C. : White House, 2017. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- Tkachenko, V. I., Smirnov, Ye. B., and Astakhov, O. O. "Shliakhy formuvannia systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky" [Ways of Forming a System of Ensuring National Security]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl*, no. 2(43) (2015): 3-8.
- Tkachuk, T. Yu. "Pravove zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v umovakh yevrointehratsii Ukrainy" [Legal Provision of Information Security in the Conditions of European Integration of Ukraine]: *dys. ... d-ra yuryd. nauk* : 12.00.07, 2019.
- "Vseukrainske opytuvannia Mizhnarodnoho respublikanskoho instytutu (IRI): liutyi 2023" [All-Ukrainian Survey of the International Republican Institute (IRI): February 2023]. Ofitsiynyi sait sotsiolohichnoi hrupy «Reitynh». March 23, 2023. https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.html
- Vasquez, J. A. *Classics of International Relations*. New Jersey: Pearson, 1995.
- Vasyliiev, H. Yu. "Pidtrymka mizhnarodnoi bezpeky - hlobalna problema liudstva" [Maintaining International Security Is a Global Problem for Mankind]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, no. 2(21) (2014): 155-166.
- Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovnyk* [A Large Encyclopedic Legal Dictionary]. Kyiv: Yuryd. dumka, 2012.
- Vlasiuk, O. S. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnyoi polityky : vybr. nauk. pr.* [National Security of Ukraine: Evolution of Domestic Policy Problems: selected scientific works]. Kyiv: NISD, 2016.
- Vovk, O. O. "Teoretyko-pravovyi analiz spivvidnoshennia poniat derzhavnoi ta zovnishnyoi bezpeky" [Theoretical and Legal Analysis of the Relationship Between the Concepts of State and External Security]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, no. 2 (2013): 43-48.
- Wroblewski, R. *Wprowadzenie do nauk o bezpieczenstwie*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 2017.
- Yanchuk, A. O. "Osoblyvosti vdoskonalennia normatyvno-pravovoho zabezpechennia derzhavnoi bezpeky Ukrainy v suchasnykh umovakh" [Peculiarities of Improvement of Regulatory and Legal Provision of State Security of Ukraine in Modern Conditions]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Ser. : *Yurydychna*, no. 1 (2016): 342-355.
- Yezerov, A. "Konstytutsiina bezpeka yak skladnyk natsionalnoi bezpeky Ukrainy" [Constitutional Security as a Component of the National Security of Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*, no. 2 (2017): 60-67.
- DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2017.5>
- Yurydychna entsyklopediia* [Legal Encyclopedia], vol. 1. Kyiv: «Ukr. entsyklopediia» im. M. P. Bazhana, 1998.
- Zhulienyova, O. "Vplyv viiny na tsinnisni pryorityty" [The Impact of War on Value Priorities]. In *Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny*. 2022, 326-336. Kyiv: In-t sotsiolohii NAN Ukrainy, 2022.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2024 р.
Статтю прийнято до публікації 30.10.2024 р.